

Metodologické problémy výzkumu kvality, úrovně a způsobu života

I. V. BESTUŽEV-LADA

Institut sociologických issledovanij
AN SSSR, Moskva

Každý z termínů „úroveň“, „kvalita“, „styl“, „sloh“ či „způsob“ života má několik významů, které jsou navíc často používány jako synonyma, anebo naopak v natolik odlišném smyslu, že je nelze spojit v jednotný systém. Vybudování komplexu ukazatelů zachycujících rozličné stránky života, označované uvedenými termíny, vyžaduje — máme-li na mysli skutečně komplexní systém — především určité terminologické upřesnění. Takový přístup předpokládá koncepci, v jejímž rámci lze uvedených termínů společně využít k celkové charakteristice klíčového fenoménu.

Hlavním metodologickým problémem je zpřesnění existujícího pojmového aparátu:

Jednou z nejdůležitějších charakteristik života společnosti je činnost jako specificky lidská forma vztahu k okolnímu světu, jejímž obsahem je cílevědomá přeměna a přetváření tohoto světa. Přitom je třeba mít na zřeteli celý komplex životních funkcí lidí, jenž zahrnuje všechny druhy aktivního vztahu k okolnímu světu a je identický s pojmem „fungování“ (individu, sociální skupiny, celé společnosti). Obvykle je označován termínem „životní činnost“.

Každá životní činnost probíhá v určitých přírodních a společenských podmínkách, s nimiž tvoří dialektickou jednotu. Při analýze a prognózování vývoje života společnosti není prakticky možné tuto jednotu rozbíjet, neboť zůstává otevřena otázka příčin, motivů, orientací, a tedy tendencí a perspektiv životní činnosti. Proto musíme životní činnost individua, sociální skupiny či společnosti zkoumat v jednotě s jejími podmínkami. Tyto podmínky lze zkoumat naproti tomu zcela samostatně jako objektivní jev, jenž může a nemusí souviset s životní činností.

Z tohoto hlediska je život společnosti dialektickou jednotou objektivního a subjektivního, statiky a dynamiky, kvantitativních a kvalitativních charakteristik atd. Je možno zkoumat pouze jednu nebo převážně jednu jeho stránku — subjektivní nebo objektivní, statiku či dynamiku, kvantitativní či kvalitativní charakteristiky. Nelze však zapomínat, že takové „anatomické“ rozčlenění je jen podmíněčné a slouží pouze k usnadnění výzkumu. Ve skutečnosti je společnost (skupina, individuum) jako každý organismus složitým systémem a nelze ji redukovat na jakoukoli stránku či několik stránek její existence.

Kvantitativní charakteristiky životních podmínek individua, sociálních skupin či společnosti byly poměrně dlouho (a dosud jsou) zkoumány převážně ekonomy, kteří je redukovali na relativně brzy formalizovanou kategorii „životní úroveň“. Tato kategorie je orientována na takové hodnocení stupně uspokojení materiálních a duchovních potřeb (strava, oděv, obydlí, kulturní statky, služby atd.), jež je možno přímo kvantitativně měřit v peněžních či naturálních jednotkách. V zásadě by sem bylo možno zahrnout (a někdy se tak skutečně děje) kvalitativní charakteristiky, které těsně souvisejí s kvantitativními cha-

rakteristikami (neboť kvantita má, jak známo, tu vlastnost, že v jistém stupni přechází v kvalitu, a tak vzniká kvalitativně nový stav objektu). Kategorie „životní úroveň“ je neustále předmětem odborných diskusí. Vcelku je však možno říci, že jako jediná z uvedených kategorií se relativně ustálila. Ve vědecké literatuře jí již po mnoho desetiletí téměř vždy odpovídá víceméně přesně stanovený, relativně úzký okruh kvantitativních ukazatelů. To je třeba uvést, abychom se vyhnuli terminologickým nejasnostem.

Nedostatečnost kvantitativního (třebaže v jistém směru důležitého) a pouze z ekonomického hlediska prováděného hodnocení životních podmínek, redukováných na kategorii „životní úroveň“, vedla relativně nedávno ke vzniku sociologické kategorie „kvalita života“. Její vymezení však bylo zkomplikováno tím, že se téměř hned po svém zrodu stala na Západě předmětem zcela nevědeckých politických spekulací. V důsledku toho má dosud velmi nevyhraněný, značně diskusní charakter, je zpochybňována, odmítána a má u různých autorů různý obsah. Někdy je „kvalita života“ kladena proti „životní úrovni“ jakožto jakési nesmyslné „kvantitě života“. Jindy jsou obě kategorie kladeny proti sobě jako něco, co se vzájemně vylučuje nebo je alespoň ve vztahu nepřímé závislosti.

V dané koncepci navrhuje orientovat tuto kategorii na takové hodnocení stupně uspokojení materiálních a duchovních potřeb, při němž není možno provádět přímá kvantitativní měření, ale je třeba využívat složitých způsobů nepřímé kvantifikace na základě různých nemetrických stupnic. Jde například o hodnocení obsahu práce a volného času, stupně odpovídajícího uspokojení, úrovně komfortu v práci a v soukromém životě, kvality a módnosti oděvu, kvality stravy a podmínek stravování, kvality obydlí a celkového životního prostředí, fungování sociálních institucí atd. Dále je hodnocena rovněž kvalitativní úroveň uspokojování potřeb v oblasti komunikace, rozšiřování znalostí, tvůrčí činnosti, společensko-politické aktivity, umělecké tvořivosti, tj. nejen potřeb sebezáchovy, ale též potřeb sebepotvrzení, sebeúcty a úcty u ostatních, seberozvíjení, sebevyjádření a seberealizace osobnosti.

Základem formování životních podmínek společnosti je historicky vzniklý sociálně ekonomický řád, v jehož rámci se rozvíjí životní činnost lidí. Tento řád vyjadřuje především objektivní stránku objektivně subjektivní jednoty života společnosti, přičemž se uplatňují převážně statistické charakteristiky, vyjadřované především kvalitativním hodnocením; jsou zahrnovány do ekonomické kategorie „životní sloh“ (1) (uklad žizni).

Tato kategorie je podstatně jiného řádu než více či méně jednoúrovňová, vzájemně se doplňující dvojice „úroveň“ — „kvalita“ života. V praxi aplikovaných ekonomických a sociologických výzkumů zatím figuruje poměrně zřídka (převážně v pracích sovětských, francouzských a zčásti japonských autorů. Podle našeho názoru je však nezbytná pro plnější a všestrannější výzkum životních podmínek společnosti.

Na rozdíl od životního „slohu“ je třeba upřesnit v posledních letech široce a v nejrůznějších významech používaný pojem životní „styl“. Obsah tohoto pojmu je možno vymezit jako vlastní činnou stránku života společnosti (při určitém abstrahování od podmínek), tj. především jako subjektivní stránku zmíněné objektivně subjektivní jednoty. Uplatňují se zde především dynamické charakteristiky vyjadřované převážně kvantitativním hodnocením. Podle našeho

(1) Viz V. I. Lenin, *Spisy*, sv. 27, s. 331–332; sv. 30, s. 122, 286; sv. 33, s. 416 aj.

názoru je účelné shrnout tyto charakteristiky do zřetelně vymezené psychologické (sociálně psychologické) kategorie „životní styl“, orientované na hodnocení chování lidí.

Při takovém přístupu vytvářejí pojmy „styl“ a „sloh“ vzájemně se doplňující dvojici stejného řádu, jež se podstatně liší od předcházející dvojice, avšak spolu s ní vytváří určitý systém charakteristik života společnosti.

Uvedený systém však nemůže být podle našeho názoru logicky ucelený, není-li doplněn integrující a všechny čtyři předcházející kategorie zobecňující filozoficko-sociologickou kategorií „životní způsob“. Tuto kategorii je v daném případě třeba chápat jako způsob (tj. souhrn typů životní činnosti individua, sociální skupiny či celé společnosti) životní činnosti, pojímané v jednotě s jejími podmínkami, jež jsou charakterizovány kategoriemi úrovně, kvalita a sloh života. Je to kategorie širší a obsažnější než sociálně psychologická kategorie „životního stylu“, která se do ní organicky začleňuje, protože zahrnuje všechny stránky životní činnosti (v jednotě s podmínkami), a nikoli pouze jednu z nich – spojenou s vlastním chováním lidí.

Navrhovaný přístup předpokládá rovněž vyrovnaný vztah mezi objektivní a subjektivní stránkou života společnosti, mezi statickým a dynamickým, kvantitativním a kvalitativním hodnocením. Je jasné, že „životní způsob“ nemůže být redukován na sumu charakteristik úrovně, kvality, slohu a stylu života, ale vyžaduje ukazatele speciálního řádu odrážející specifičnost této kategorie.

V této souvislosti považujeme za nutné upozornit na dva momenty.

Za první: kategorie úrovně, kvality a slohu života nespojujeme bezprostředně s životním způsobem, ale s životními podmínkami, které kategorie životního způsobu zkoumá v jednotě se svým speciálním objektem – se způsobem životní činnosti.

Životní styl je na rozdíl od úrovně, kvality a slohu života spojován bezprostředně s životním způsobem, ale pouze jako zvláštní s obecným. Bez ohledu na to je dvojice „sloh“ – „styl“ života pojímána jako dvojice stejného řádu, jež se podstatně liší od dvojice „úroveň“ – „kvalita“ života. To vše podle našeho názoru vyžaduje ustavení ukazatelů pěti řádů (včetně zvláštního řádu pro způsob života), odrážejících specifičnost každé z uvedených kategorií. Řada ukazatelů – jak uvidíme dále – se v tomto světle jeví poněkud jinak, nebo je přinejmenším poněkud jinak rozdělena mezi jednotlivé kategorie než v pracích z let 1972–1975.

Za druhé: Navrhujeme, aby byla upřesněna ekonomická kategorie „životní standard“, široce využívaná v moderní literatuře (v různých významech, které se však většinou blíží pojmu „životní úroveň“) tak, že její obsah bude vymezen jako souhrn hodnocení normativního nebo srovnávacího charakteru. Může pak jistým způsobem doplňovat pět předcházejících kategorií, tj. můžeme hovořit o určitých normativních či srovnávacích standardech úrovně, kvality, slohu, stylu a způsobu života individua, sociální skupiny či celé společnosti.

Závažným metodologickým problémem navrhované koncepce je prakticky nekonečný počet ukazatelů úrovně, kvality, slohu, stylu a způsobu života společnosti. Je třeba z něj vyčlenit minimum nezbytných ukazatelů, které jsou dostatečné pro maximálně úplnou charakteristiku zvláštností života společnosti, pro teoretický i empirický výzkum (tj. analýzu, diagnózu a prognózu) odpovídajících objektů, prováděných dostupnými silami a prostředky v přijatelných lhůtách.

Má-li být tento problém uspokojivě vyřešen, je třeba ujasnit otázku struktury života společnosti jakožto složitého sociálního systému. Navrhovaná koncepce nabízí i v tomto směru konstruktivní přístup:

Životní způsob je chápán jako souhrn typických forem životní činnosti lidí; základ jeho struktury tedy tvoří nejdůležitější sféry životní činnosti: práce, rodinný a osobní život, společensko-politická a kulturně vzdělávací činnost.

Další a podrobnější strukturace se může měnit vzhledem k cílům a úkolům výzkumu. Navrhovaná koncepce zásadně vylučuje jakékoli dogmatické schéma a umožňuje postihnout detailní strukturu v závislosti na zvláštностech objektu výzkumu či zkoumané otázky, přičemž zahrnuje aspekty samotné životní činnosti i její podmínky.

Tak například při prognózování dalšího vývoje životního způsobu sovětské společnosti, jehož cílem je vědeckoinformační zajištění dlouhodobého sociálně ekonomického plánování v celostátních měřítcích, byla struktura objektu charakterizována následujícími 14 složkami – potenciálními bloky ukazatelů:

1. práce a pracovní doba
2. materiální blahobyt (sociální zabezpečení a ochrana zdraví, bytové podmínky, doprava a spoje, životní prostředí)
3. osobní život a volný čas (manželství a rodina)
4. kultura a vzdělání
5. politické vztahy (včetně národnostních)
6. protispoločenské jevy
7. hodnotové orientace

V uvedené struktuře je zahrnuta jak vlastní životní činnost (včetně chování lidí), tak zčásti i její podmínky, vyjádřené kategoriemi úrovně, kvality a slohu života. Při výzkumech sledujících jiné cíle se může změnit i struktura. Je však zajímavé, že velká většina analogických struktur, jež byly v praxi soudobých ekonomických a sociologických výzkumů využity vědci nejrůznějších zemí, se do značné míry shoduje s výše uvedeným schématem. Vezmeme-li v úvahu nezávislost jednotlivých přístupů, pak taková shoda dokazuje, že schéma má určitý objektivní význam, tj. je na vysokém stupni adekvátní objektu výzkumu.

Praktické řešení otázky výběru minima ukazatelů úrovně, kvality, slohu, stylu a způsobu života proto spočívá v těchto logických krocích:

1. *Vytvoření „stromu sociálních problémů“*, které objektivně stojí před světem, před světovými sociálními soustavami a před každou jednotlivou zemí (v závislosti na měřítcích předmětu výzkumu). Je třeba, aby toto schéma odráželo skutečný stav věcí, tj. aby se opíralo o dostatečně závažné dokumenty stranicko-vládního charakteru vyjadřující odpovídající třídní zájmy. V případě naší koncepce je „strom sociálních problémů“ konstruován na základě materiálů XXV. sjezdu Komunistické strany Sovětského svazu.

2. *Vytvoření „stromu sociálních cílů“*, které je třeba dosáhnout při řešení objektivně dozrálých sociálních problémů. Zde je třeba vycházet z výše uvedených zásad a metod.

3. *Vzájemné upřesnění obou „stromů“* podle kritérií určité teorie a praxe, v našem případě teorie a praxe komunistické výstavby v SSSR.

„Strom cílů“ nesmí být konstruován čistě rozumově deduktivně, izolovaně od reálně existujících problémů. Nesmí však být konstruován ani empiricky induktivně, odtrženě od určitého sociálního ideálu vypracované teorii. Jednostranný přístup je v obou případech spojen s nebezpečím dezorientace při vytyčování cílů. „Strom problémů“ nesmí ignorovat teoreticky vypracované

cíle, jinak hrozí nebezpečí, že dojde k roztržce mezi teorií a praxí (politikou), jež by vyvolala krizi celého systému. V ideálním případě by se měla dolní (nejdetailnější) úroveň „stromu cílů“ shodovat s dolní (nejdetailnější) úrovní „stromu problémů“. Jinými slovy nejbližší praktické cíle musí být spojeny s řešením nejaktuálnějších objektivně dozrálých problémů, přičemž musí být zachována zřetelně orientovaná dlouhodobá perspektiva.

4. *Vypracování matice „úroveň – kvalita – sloh – styl – způsob života společnosti“*, tj. vytvoření generální schematické tabulky, jejíž jednotlivé řádky jsou tvořeny sférami životní činnosti – potenciálními bloky ukazatelů (v našem případě výše uvedenými 14 bloky) – a sloupce pěti uvedenými kategoriemi (úroveň, kvalita, sloh, styl a způsob života).

5. *Vyznačení ukazatelů cílů (výsledků) a zdrojů (prostředků) odpovídajícího charakteru na průsečících řádků a sloupců matice (na základě známé ekonomické metodiky „náklady – efektivnost“)*. Naše zkušenosti ukázaly, že v daném případě se oba typy ukazatelů liší pouze indikátory (výsledkem měření), zatímco předmět měření je prakticky stejný jak pro cíle a výsledky, tak pro zdroje a prostředky. V závislosti na cíli a úkolech výzkumu mohou být využity prakticky všechny typy ukazatelů – jednoduché i složité, absolutní i relativní, časové i prostorové, strukturní atd. Je však důležité, aby byly zachovány požadavky jednotypovosti nebo alespoň srovnatelnosti jednotlivých ukazatelů v rámci vytvořeného systému.

6. *Volba ukazatelů každé skupiny podle kritérií „stromu problémů“ a „stromu cílů“ v souladu s úkoly výzkumu. Mohou být použity tyto metody:*

- a) Přímá anketa mezi experty.
- b) Nepřímá anketa mezi experty podle některé modifikace delfské techniky.
- c) Anketa mezi obyvatelstvem, jež odhaluje stupeň efektivnosti (rozhodovací schopnost) jednotlivých ukazatelů.
- d) Imitační anketa expertů, tj. analýza vědecké literatury o objektu výzkumu provedená tak, že autoři jsou považováni za experty a jimi vyložené názory (odpovídající citáty z jejich prací) za expertní hodnocení podle dříve zvoleného okruhu otázek.
- e) Informační cílová analýza textů vztahujících se k problematice úroveň – kvalita – sloh – styl – způsob života, jejímž cílem je získat informace o odpovídajících sociálních ukazatelích, které jsou v těchto textech implicitně obsaženy.
- f) Srovnávací analýza systémů sociálních ukazatelů v moderní vědecké literatuře.
- g) Modelování způsobu života a odpovídajících kategorií v podobě uspořádaných souborů ukazatelů metodami systémové analýzy.

Předběžné výsledky provedených výzkumů ukazují, že efektivnost těchto metod není stejná, je třeba maximálně využít specifických možností každé z nich.

Naznačeným postupem získáme soubor několika set ukazatelů, rozčleněných podle odpovídajících polí matice. S takovým souborem se velmi těžko pracuje, proto je třeba ukazatele agregovat.

7. Zvolíme-li si v každém poli matice jeden vedoucí hlavní ukazatel (z hlediska badatele) cíle (výsledku) a zdrojů (prostředků), pak získáme víceméně přijatelný počet – dejme tomu – 100–200 ukazatelů (v našem případě 14 bloků $\times$ 5 kategorií $\times$ 2 typy ukazatelů = 140 ukazatelů). Omezíme-li se pouze na základní počet bloků (například na práci, osobní život, společenskopolitickou

a kulturně vzdělávací činnost), budeme-li zkoumat pouze ukazatele cílů (výsledků) či ukazatele zdrojů (prostředků), a to pouze v rámci jedné kategorie (či pro účely srovnání v rámci dvou či tří kategorií, jež nás zajímají), pak je soubor ukazatelů pro každý jednotlivý výzkum možno redukovat na přijatelný počet 20–30 a v jednotlivých případech dokonce na počet 5–10 ukazatelů. Přisoudíme-li dále každému souhrnnému významu minimálního souboru ukazatelů určitý index, můžeme se pokusit o odvození souhrnného indexu úrovně, kvality, slohu, stylu, způsobu života toho či onoho zkoumaného objektu (individu, sociální skupiny, celku společnosti).

Každý soubor ukazatelů vytváří – jak jsme již uvedli – nejjednodušší základní model pro prognózování očekávaných (možných nebo žádoucích) změn v úrovni, kvalitě, slohu, stylu, způsobu života společnosti. K němu je třeba zvolit paralelní soubor ukazatelů prognostického charakteru, tj. těch vědeckotechnických, demografických, ekonomických, sociologických, sociálně kulturních, sociálně politických a mezinárodních faktorů, které mohou nejvýrazněji ovlivnit hlavní rysy zkoumaného předmětu (v daném případě možné i žádoucí perspektivy vývoje úrovně, kvality, slohu, stylu a způsobu života společnosti). Podle našeho názoru je možno vybírat ukazatele prognostického charakteru podle stejných zásad a metod jako základní ukazatele. Kritéria výběru jsou zde však méně jasná a tak vzniká další problém metodologického charakteru, jehož zkoumání však přesahuje rámec této práce.

Shromažďování konkrétního materiálu na základě ukazatelů umožňuje vytvářet dynamické řady indikátorů, z jejichž souhrnu vzniká dynamický model jakožto efektivní nástroj systémové analýzy vývojových tendencí zkoumaného jevu. Extrapolace dynamických řad (průzkumná prognóza) může být základem průzkumného prognostického modelu, jenž je nástrojem k dalšímu odhalování a upřesňování perspektivních sociálních problémů. Normativní rozpracování těchto ukazatelů v perspektivě (normativní prognóza) pak umožní vytvořit normativní prognostický model jakožto nástroj k odhalování a upřesňování optimálních možností při řešení problémů naznačených průzkumnou prognózou. Srovnání údajů průzkumného a normativního modelu se může stát základem k vypracování obsažných doporučení ke zvýšení objektivity, a tedy i efektivnosti cílové orientace společnosti, plánování, programování, projektování a řízení.

S průzkumným prognózováním souvisí i problém mezi extrapolace indikátorů u ukazatelů sociálních jevů. Zkušenosti z prognózování ukazují, že takováto extrapolace je v první řadě zásadně možná pouze v mezích našich současných společensko-ekonomických formací (tj. kapitalismu a socialismu) a nemůže být bez výhrad rozšiřována na budoucí fázi vývoje vyšší společensko-ekonomické formace (rozvinutý komunismus). Současně z čistě praktického hlediska je taková extrapolace platná maximálně pro dvě až tři nejbližší desetiletí, a to ještě ne ve všech případech. Za tímto časovým horizontem (a často i mnohem dříve) nabývají číselné hodnoty dynamických řad zpravidla absurdního významu, což je mimochodem řečeno nejvýmluvnějším indikátorem kvalitativních změn spojených se současnou vědeckotechnickou revolucí a s jejími dalekosáhlými sociálně ekonomickými důsledky.

Vypracované soustavy ukazatelů jsou vhodné pouze pro současnou situaci, tj. pro období před definitivním dovršením procesu přeměny vědy v bezprostřední výrobní sílu a vedoucí odvětví společenské výroby, před dovršením procesu komplexní mechanizace, automatizace a kybernetizace společenské výroby (alespoň v pokročilých výrobních odvětvích ekonomicky rozvinutých zemí)

a před odpovídajícím ukončením přestavby výrobní a kvalifikační struktury společnosti. Prognózování dalšího stadia vědeckotechnického pokroku a jeho sociálně ekonomických důsledků bude vyžadovat jiný instrumentář.

S normativním prognózováním souvisí problém zvláštností normativního zpracování ukazatelů. Do popředí zde vystupuje kritérium optima, jež určuje odpovídající prognózovací normativy. Podle našeho názoru je toto kritérium primárně dáno specifikou sociálních ideálů společenského zřízení, dlouholetých sociálních cílů země (nebo společenského systému). Tak například v Sovětském svazu a dalších socialistických zemích je klíčovým kritériem sociálních norem jejich soulad s procesem všestranného rozvoje osobnosti jakožto hlavního cíle komunistické výstavby. Odtud vyplývají další kritéria, mezi něž patří soulad mezi efektivností budování materiálně technické základny komunismu a přetvářením socialistických společenských vztahů v komunistické vztahy. Na tomto základě jsou určovány konkrétní zvláštní optima pro to či ono období normativní prognózy.

Podrobnější zkoumání těchto problémů však přesahuje rámec stati.

Soustava ukazatelů úrovně, kvality, slohu, stylu a způsobu života je, jak jsme viděli, důležitým vědeckým nástrojem analýzy a prognózy vývojových tendencí zkoumaných jevů a jejich cílevědomé regulace. Proto řešení teoretických otázek spojených s vybudováním soustavy sociálních ukazatelů je velmi aktuální.

(Přeložil Ota Vochoč)

Резюме

И. В. Бестужев-Лада: Методологические проблемы исследования качества, уровня и образа жизни

Термины «уровень», «качество», «стиль», «способ» и «образ» жизни имеют каждый несколько значений. Предпосылкой создания системы показателей, выражающих различные стороны жизни, является такая концепция, которая в свою очередь полностью использует приведенные термины с целью дать целостную характеристику ключевого феномена. В качестве основной проблемы здесь выступает проблема как выразить качественные показатели при помощи показателей количественных. Недостаточность одного лишь количественного подхода к оценке жизненных условий можно преодолеть, используя сложную систему косвенной квантификации, исходя из разных количественных и ординальных шкал.

Из суммы показателей нужно выделить минимум необходимых показателей, которых достаточно к максимально полной характеристике особенностей жизни общества.

Практическое решение проблемы выбора минимума показателей уровня, качества, стиля, способа и образа жизни заключается в создании «древа социальных проблем», «древа социальных целей» и в постепенном сведении количества показателей на минимум, с учетом потребности теории и практики.

Любой набор показателей конструирует в свою очередь самую простую, основную (исходную) модель для прогнозирования ожидаемых (возможных или желательных) изменений уровня, качества, стиля, способа и образа жизни общества. Наряду с этим нужно прибегнуть к выбору параллельного набора показателей прогностического характера. Те можно выбирать на основе принципов выбора профильных показателей.

В процессе сбора материала на основе показателей представляется возможность создать динамическую прогрессию индикаторов, совокупность которых составляет динамичную модель в качестве эффективного орудия системного анализа тенденций развития исследуемого явления. В результате экстраполяции динамической прогрессии на будущее (разведочный прогноз) мы можем получить разведочную прогностическую модель, служащую орудием дальнейшего выявления и уточнения перспективных социальных проблем. Нормативная разработка тех же показателей может перспективно привести к созданию нормативной прогностической модели.

Серьезную методологическую проблему представляет в этой связи вопрос о пределах экстраполяции индикаторов и показателей социальных явлений, равно как и об особенностях нормативной разработки показателей, в процессе которой выступает на первый план критерий оптимизации.

Система показателей уровня, качества, стиля, способа и образа жизни является важным научным инструментом анализа и прогнозирования тенденции развития социальных явлений, в первую очередь в сфере целенаправленной регуляции этих тенденций.

Summary

Bestužev-Lada I. V.: Methodological Problems of the Research into the Quality, Level and Way of Life

The terms "level", "quality", "style" and "way" of life have a number of meanings. The elaboration of a system of indicators covering various aspects of life requires a conception making full use of the above terms in a general characterization of the key phenomenon. Here the expression of qualitative indicators in terms of quantitative ones appears to be the basic problem. In evaluating the living conditions, the insufficiency of a purely quantitative approach can be compensated by applying complex methods of indirect quantification on the basis of various qualitative and ordinal scales.

From the multitude of indicators it is necessary to sort out the minimum of essential ones which are sufficient for a maximally full characterization of particularities in the society's life.

The practical solution of the problem of selecting the minimum of indicators of the level, quality, style and way of life consists in the elaboration of a "tree of social problems", a "tree of social goals", and a gradual reduction of the number of indicators in compliance with the requirements of theory and practice; in the introduction of indicators of goals (results) and sources (means) of a corresponding character to the points of intersection of rows and columns in the matrix; in the selection of indicators of each group according to "problem-tree" and "goal-tree" criteria. In consequence of this a set of several hundred indicators is obtained, broken down according to the corresponding matrix fields. By a further aggregation a set of 100–200 indicators may be obtained; this may further be reduced to the number of 20–30, and to 5–10 in individual cases.

Each set of indicators forms the simplest basic model for the prognostication of expected (possible or desirable) changes in the level, quality, style and way of the society's life. Moreover, it is necessary to select a parallel set of indicators of a prognostic character. In selecting these the same principles can be applied as in the case of profile indicators.

The collection of concrete materials on the basis of indicators makes it possible to form dynamic rows of indicators; their totality gives rise to a dynamic model as an effective instrument of the system analysis of development tendencies of the phenomenon under examination. The extrapolation of dynamic rows in relation to the future (research prognosis) may result in a research prognostic model providing a tool for the disclosure of further prospective social problems, as well as for defining them with more precision. The normative elaboration of the same indicators in perspective may yield a normative prognostic model.

The extrapolation limit of indicators in the case of indicators of social phenomena, as well as peculiarities of the normative elaboration of indicators where the criterion of the optimum is gaining weight, present a serious methodological problem.

The system of indicators of the level, quality, style and way of life represents an important scientific tool to be applied in the analysis and prognostication of the development tendencies of social phenomena, especially as far as the goal-directed regulation of this development is concerned.